

vijeku. Imajući sve napisano na umu, monografija od sada predstavlja nezaobilazno polazište za bilo kakvo istraživanje srednjovjekovnoga Zagrebačkoga kaptola.

Ante Bećir

Ivan Majnarić, *Plemstvo zadarskog zaleđa u XIV. i XV. stoljeću, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2018, 394 stranice*

Ivan Majnarić, izvanredni profesor na Odjelu za povijest Hrvatskoga katoličkog sveučilišta, objavio je 2018. godine knjigu *Plemstvo zadarskog zaleđa u XIV. i XV. stoljeću* u nakladi Sveučilišta u Zadru. Osnovicu knjige čini istraživanje provedeno u sklopu autorovoga doktorskog rada obranjenoga 2012. godine na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, ažurirano istraživanjima koja su u međuvremenu proveli sam autor i drugi relevantni znanstvenici. Među ostalima, autorova knjiga dotiče se iznimno važnoga i kontroverzna pitanja hrvatske historiografije još od 19. stoljeća naovamo – problema *Pacta conventa* i uvelike mitologiziranih dvanaest hrvatskih plemena te nudi svježju perspektivu na (do sada često razmatrane) probleme poput pitanja pripadanja i osporavanja plemićkoga statusa Virevića 1351. godine.

Autor je u poglavlju *Uz početak*, a djelomice i u *Napomeni autora*, koja mu prethodi, postavio predmetne i metodološke okvire svojega rada. Njegovo istraživanje obuhvaća razdoblje od sredine 14. do sredine 15. stoljeća, ograničeno uspostavljanjem dvaju čvrstih struktura vlasti na području srednjovjekovnoga zadarskog zaleđa – kraljevske vlasti ugarsko-hrvatskoga vladara na početku toga razdoblja i mletačke uprave na njegovomu kraju. Prostor kojim se bavi tijekom većine toga vremena obuhvaćao je srednjovjekovnu hrvatsku Lučku županiju. Autor napominje da je za njegovo istraživanje bilo nužno uzeti u obzir duže vremensko razdoblje jer društvenu strukturu plemstva

promatra kao proces, a ne kao statičnu pojavu. Štoviše, jedan od temelja autorova pristupa ovoj temi jest njegovo uvjerenje da statičnost u društvenim odnosima ne postoji s obzirom da su oni beskonačno složeni i u neprestanoj mijeni. Ukazao je i na problematičnost, pa i štetnost, ustaljene historiografske terminologije (kao i samoga pojma “plemstva”) jer ona znatno pojednostavljuje stvarnost. Istraživanje je izvedeno ponajviše na kaptolskim ispravama, koje se odnose na plemstvo zadarskoga zaleđa, posebno na pripadnike Zadarskoga kaptola tijekom relativno kratkoga razdoblja dok je funkcionirao kao *locus credibilis*, te na ispravama javnih bilježnika, posebno onih zadarskih. Ovo poglavlje donosi i pregled historiografije o hrvatskomu plemstvu, s posebnim naglaskom na rasprave o plemstvu “dvanaest plemena,” kao i na širi povijesni kontekst razdoblja od sredine 14. do sredine 15. stoljeća, uglavnom s koncentracijom na političku događajnicu.

Poglavlje *Historiografski ključ teme* svojevrsni je nastavak uvoda, s time da se njegov sadržaj uvelike preklapa s onim prethodnoga poglavlja, ali je pristup njemu detaljniji i užega fokusa. U njemu se autor pomnije bavi pojedinim problemima svojega istraživanja naznačenima u prethodnom poglavlju, prvenstveno metodološkim i terminološkim, kao što su ograničenja kaptolskih i bilježničkih spisa na kojima je istraživanje i utemeljeno. Naime, oni, kao pravni spisi, nude tek usku i iskrivljenu sliku tadašnjega društva. Tome je autor nastojao doskočiti traženjem detalja koji odskaču od norme i usporedbom s drugim hrvatskim pravnim izvorima, što je dovelo do vrlo zanimljivih rezultata koji uvelike mijenjaju uvriježenu sliku hrvatske kasnosrednjovjekovne povijesti. Također opisuje svoj način istraživanja izvora, što s praktične strane može biti zanimljivo drugim istraživačima – dio toga rada vidljiv je kroz cijelu knjigu, u obliku tabličnih prikaza podataka pronađenih u ispravama, u čemu se do određene razine ogleda

statistička metoda. U rečenome se poglavlju autor vraća i tumačenju konteksta, ali ovoga puta socijalnoga, ukratko izlažući teorije o razvoju i transformaciji plemstva u promatranom razdoblju, uglavnom utemeljene na radovima Pála Engela, Martyna Radyja i Damira Karbića. Njegovo tumačenje oslanja se na dinamičan odnos između plemićkih struktura u 14. stoljeću, pogotovo na njegovoj sredini, i reformi anžuvinskih vladara. Pri tome središnje mjesto zauzima obitelj kao osnovna, ali i promjenjiva jedinica organiziranja plemstva, čime se autor odmiče od starijega poimanja plemstva kao staleža čiji je ustroj kroz vrijeme ostao relativno fiksnim. Uvodi i dodatna terminološka pojašnjenja, od kojih posebno bitno mjesto zauzima termin "genus," koji autor tumači kao posebnu pravnu kategoriju, različitu od pojma "rod" i neprevodivu na hrvatski jezik, a kojom su u pravilu označavani pripadnici hrvatskoga plemstva.

Nakon što je izložio politički i socijalni kontekst vremena i teorijski okvir istraživanja, autor u poglavlju *Zajednica plemstva* primjenjuje izneseno na konkretnosti. U njemu detektira učinke koje su kontakti s kraljevskom vlasti, prvenstveno Ludovika I. Anžuvinca, imale na transformaciju plemstva zadarskoga zaleđa. Pri tome ističe da se nije uvijek radilo o izravnim kraljevim intervencijama u socijalni ustroj (kojih je bilo), nego da je i jednostavan događaj poput kraljevoga prolaska kroz njihov kraj mogao ostaviti tragove na ustroj plemstva. Primjer toga je kraljev boravak u zadarskomu zaleđu prilikom mletačke opsade toga grada 1346. godine. Ovime je na zanimljiv način i uz pomoć konkretnih primjera prikazano kako je teorijske (i velikim dijelom apstraktne) postavke razrađene u prethodnom poglavlju, a koje su se odnosile na širi prostor Ugarsko-Hrvatskoga Kraljevstva, moguće (ili nemoguće) primijeniti na određenu skupinu plemića. Autor se ovdje ukratko osvrnuo i na neke od mehanizama kojima su plemići zadarskoga zaleđa afirmirali svoj

(novonastali) status, poput plemićkih zborova i sudbenog stola Lučke županije, kao i na ulogu Zadarskoga kaptola u njima. Ovdje je uvršten i kratak ekskurs o Novigradskom zborniku kao jednome od izraza običaja hrvatskoga plemstva zadarskoga zaleđa, a u istu svrhu proučena je i nekolicina slučajeva osporavanja i propitivanja plemićkoga statusa pojedinih osoba, poput već spomenutih Virevića, te dva primjera rješavanja pitanja krvne osvete.

Poglavljem *Privilegirane skupine plemstva – Identitet(i) plemstva* autor putem dvaju elemenata koji proizlaze iz izvora ponire još dublje u bit plemstva kasnosrednjovjekovnoga zadarskog zaleđa. Jedan od njih jest njegov "hrvatski" identitet, koji autor usko povezuje s naznakama – uvjetno rečeno – kulta kralja Zvonimira, aktiviranoga u 14. stoljeću. Drugi element jest već spomenuto "plemstvo dvanaest hrvatskih plemena." Autor donosi pregled historiografije o *Pacta conventa*, nakon čega interpretira status navedene plemićke skupine. On ju vidi kao ostatak društvene elite iz vremena prevlasti Šubića koncem 13. i početkom 14. stoljeća, koja je svoje privilegije i ugled u ozračju izjednačavanja prava plemstva sredinom 14. stoljeća nastojala sačuvati time što se proglasila jedinim slijednikom pravoga hrvatskog plemstva.

Poglavlje *Obitelj i zajednica plemstva* поближе se bavi načinima držanja plemićkih posjeda, što je jedno od ključnih pitanja njegovoga rada jer je ustvrdio da je upravo posjed sredinom 14. stoljeća postao jednim od kriterija pripadanja plemstvu. Autor široko zahvaća u historiografsku literaturu i suočava njezine tvrdnje sa zaključcima do kojih dolazi analizom izvora. Ovdje njegov rad najdublje zalazi u pravnu povijest s obzirom da razlučuje više tipova vlasništva nad zemljom i prava nasljeđivanja, prodavanja i ostalih vrsta raspolaganja posjedom. Zanimljivo je kako je autor pažljivom analizom kupoprodajnih ugovora uspio detektirati značajnu pojavu – hipotekarno poslovanje

odnosno maskiranje posuđivanja novca uz kamatu kao kupoprodaju zemlje. Naime, takvu su praksu tada zabranjivali vjerski i svjetovni zakoni te se ona mogla vršiti samo prikriveno. Ovdje također dolazi do izražaja statistička metoda, koju autor rado koristi, te pomoću nje nastoji utvrditi veličinu posjeda i gospodarsku moć pojedinih plemićkih obitelji s koncentracijom na primjere Kačića i Karinjana. Također je ubicirao veliki broj lokaliteta koji se spominju u kasnosrednjovjekovnim izvorima, time uvelike rasvijetlivi povijesnu geografiju zadarskoga zaleđa. Primjerice, ustanovio je da je područje Nadina, koje je bilo plodno i prikladno za zemljoradnju, bilo rascjepkano na veliki broj parcela. Također je detektirao hrvatske plemićke nastanjene u gradu Zadru te proučio njihov društveni status i karijere. Veliki dio njih postao je vrlo uspješan, a najviše su se bavili trgovinom. Posebno se isticao Grgur Mrganić, svojevrsni “tajkun” svojega doba.

Već je spomenuto da je na glavnomu mjestu autorove analize plemstva zadarskoga zaleđa u kasnome srednjem vijeku upravo obitelj – društvena jedinica koja se tada znatno mijenjala uslijed međudjelovanja s kraljevskom vlasti. Upravo je zato poglavlje *Obiteljska struktura* svojevrsno upoznavanje s “glavnim likom” autorove knjige i na neki način njezino središnje mjesto, s obzirom da različite silnice kasnosrednjovjekovnoga hrvatskog društva, koje autor u prethodnim poglavljima opisuje, ovdje postaju jasnijima i plastičnijima. Autor analizira odnose unutar obitelji, poput onih između očeva i sinova, među braćom (u najširem smislu uključivši i bratimljenje) te prema djeci i ženama. Kao pomoć pri interpretaciji relativno škratih nalaza u izvorima koristi Novigradski zbornik. To sa sobom nosi određena ograničenja – naime, i izvori kojima barata i rečeni Zbornik bave se prvenstveno imovinsko-pravnim odnosima te je autor prisiljen na temelju njih ekstrapolirati druge značajke unutarobiteljskih odnosa. U ovome

poglavlju svako od potpoglavlja uglavnom slijedi isti obrazac – autor sagledava i interpretira članke Novigradskoga zakonika koji se odnose na određeni unutarobiteljski odnos te se, ako je to potrebno, referira na druge slične izvore i literaturu nakon čega navodi primjere iz izvora koji se tiču plemstva zadarskoga zaleđa. Drugi pak dio poglavlja, odnosno potpoglavlje *Međuobiteljska povezanost*, referira se gotovo isključivo na izvore. Naime, autor u njemu sagledava veze za koje nisu postojale idealne forme odnosno prijateljske, poslovne, interesne i druge veze među različitim obiteljima. To čini proučavanjem njihovih međusobnih poslovnih i pravnih veza kao i sklapanja brakova.

Najveći dio knjige zauzima poglavlje *Prozopografija plemstva*. Ono je ujedno i najvažnije jer objedinjuje sva prethodna poglavlja stavljajući na jedno mjesto do tada rascjepkane podatke o plemićkim obiteljima zadarskoga zaleđa, odnosno često višeobiteljskih zajednica koje su opisane terminom *genus*. To su, primjerice, Gusići, Kačići, Mogorovići i Jamometi. Autor ukupno proučava više od dvadeset *genera*, dakako u opsegu u kojemu to izvori dopuštaju. Tako je nekima posvećeno više, a nekima manje prostora. Potpoglavlje o svakome od *genusa* sadrži dva dijela. Prvi je tekst u kojemu autor nastoji ubicirati sijelo i posjede pojedinog *genusa* kao i objasniti njegovo podrijetlo, strukturu i historijat, a autor (ondje gdje je to moguće) navodi i historiografiju o njima. Drugi dio čini kronološki poredani popis pripadnika toga *genusa*, raspoređenih po pojedinim sastavnim obiteljima, zajedno s referencama na izvore u kojima se spominju. Kod većine je riječ samo o jednomu spomenu, ali neke je moguće u izvorima pratiti kroz više desetljeća. Autor je dodao i popis ženskih pripadnika pojedinih *genusa*, a tamo gdje je to bilo moguće nastojao je izraditi obiteljska stabla pojedinih obitelji, primjerice Kačića, Lapčana/Karinjana i Gusića Posedarskih.

Nakon zaključka iznesenoga u poglavlju *Zaključna razmatranja* i bibliografije autor je

knjizi dodao dva kartografska prikaza – jedan sa središnjim dijelom Lučke županije i jedan s cijelom županijom i njezinom okolicom. Knjiga sadrži i sažetak na engleskome jeziku i indeks osobnih imena.

Ovo djelo znatno doprinosi poznavanju hrvatskoga plemstva u kasnome srednjem vijeku, a njezin prozopografski dio sadrži neprocjenjiv doprinos njegovoj genealogiji i predstavlja svojevrsan katalog plemstva zadarskoga zaleđa u kasnome srednjem vijeku s temeljitim popisom izvora u kojima se spominje. U tome je aspektu nezaobilazno i iznimno korisno budućim istraživačima plemstva Hrvatskoga Kraljevstva. Ono također donosi autorova promišljanja o nekima od najspornijih prijepornih točaka hrvatske medievistike, poput statusa “dvanaest hrvatskih plemena,” te je i u tome aspektu nezaobilazno za njihovo buduće proučavanje. Znatno je i autorov doprinos poznavanju socijalne i pravne povijesti srednjovjekovne Hrvatske, posebno u aspektu povijesti obiteljskih struktura i posjedovanja zemlje. Iako je vremenski okvir kojim se bavi relativno uzak, nalaze iznesene u ovoj knjizi moguće je koristiti i za proučavanje cjelokupne povijesti (kasno) srednjovjekovnih hrvatskih zemalja, a zbog širokoga dosega literature koju autor koristi moguće su i usporedbe sa širim prostorom Ugarsko-Hrvatskoga Kraljevstva.

Tomislav Matić

Odjeci bitke kod Sigeta i mita o Nikoli Šubiću Zrinskom u umjetnosti (glazba, likovne umjetnosti, književnost), ur. Stanislav Tuksar, Kristina Milković i Petra Babić, (Zagreb: Hrvatsko muzikološko društvo, 2018), 444 stranica

Kada je 2016. godine na Hrvatskome institutu za povijest organiziran istoimeni znanstveni skup, iako svjestan postojanja odjeka Sigetske bitke u umjetnosti, osobno nisam ni slutio koliko podudarnosti ima iz-

među umjetnosti i moje matične discipline historiografije. Stoga su me navedeni skup, a onda i susljedni Zbornik, neobično intelektualno obogatili ukazujući na kojim sve razinama postoje dodirne točke i mogućnost trans- i interdisciplinarnе suradnje između historiografije – ili općenito humanističkih znanosti – i umjetničkih disciplina.

Sam Zbornik okuplja 24 priloga, od čega su tri priloga stranih autora (dva na engleskome jeziku), što jasno pokazuje – kao i neki drugi radovi domaćih autora – međunarodnu popularnost (i važnost) ne samo fenomena Sigetske bitke, nego i lika Nikole Šubića Zrinskog. I to ne samo u predmodernome vremenu, nego i kasnije – posebno u 19. stoljeću kada herojska obrana Sigeta postaje *topos* i jedan od motiva oko kojega se gradi hrvatski nacionalni zanos i ponos u razdoblju moderne.

Prilozi okupljeni u Zborniku – kao i tijekom konferencije – grupirani su u četiri tematske cjeline: *Povijesni uvod, Glazba, Likovne umjetnosti i Književnost*. Nakon kratkoga i informativnoga uvoda iz pera urednika Zbornika slijedi odjeljak Povijesnoga uvoda koji se sastoji od dva priloga. Prvi iz pera dr. sc. Anđelka Mijatovića donosi temeljit historiografski pregled zbivanja uoči, tijekom i nakon Sigetske bitke kao i njezino vojno-strateško značenje u onodobnoj političkoj konstelaciji između Habsbuškoga i Osmanskoga Carstva, a povrh toga autor analizira i odjek sigetske obrane u povijesnoj znanosti te dijelom i u kulturnome stvaralaštvu (15-44). Idući prilog idejno se nastavlja na prethodni rad jer autorica dr. sc. Kristina Milković u svojem prilogu naslovljenom *Oblikovanje kolektivnoga pamćenja na Sigetsku bitku* (45-62) analizira odnos između historiografije i stvaranja kolektivnoga pamćenja na primjeru kako je obilježena 300. obljetnica Sigetske bitke (1866.), što se svakako vremenski poklopilo i prožimalo s razdobljem stvaranja hrvatske građanske nacionalne zajednice. Ova dva priloga tako čine zaokruženu cjelinu kojom